

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди**

ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ ЗДОРОВ'Я І ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ

**Колективна монографія
за загальною редакцією проф. Ю. Д. Бойчука**

GENERAL THEORY OF HEALTH AND HEALTHCARE

**A collective monograph
according to the general editing by prof. Yu. D. Boychuk**

Харків – 2017

УДК 613+37.011.33:613

ББК 51.1(4УКР)+74.580.053.34+74.200.533.4

З-14

Затверджено до друку Вченою Радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, протокол № 6 від 29 серпня 2017 р.

Рецензенти:

Гольцев А. М. – директор Інституту проблем кріобіології та кріомедицини НАН України, доктор медичних наук, професор, академік НАН України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки;

Гончаренко М. С. – завідувач кафедри валеології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, доктор біологічних наук, професор, голова Всеукраїнської громадської організації «Українська асоціація валеологів»;

Лук'янова Л. Б. – директор Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України

З-14 **Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження** : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. – Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. – 488 с.

ISBN 978-966-97499-4-9

У монографії розглянуто медико-біологічні механізми здоров'я, етико-правові та психолого-педагогічні засади практичного здоров'язбереження.

Висвітлено теоретико-методологічні основи педагогіки здоров'я; сучасні підходи до створення здоров'язбережувального освітнього середовища; роль фізичного виховання у збереженні здоров'я; профілактика шкідливих звичок та соціально-небезпечних захворювань; здоров'язбережувальні освітні технології.

Монографія розрахована на викладачів вищих навчальних закладів, студентів, аспірантів, учителів шкіл різного типу та широкого кола науковців, які цікавляться сучасними питаннями здоров'язбереження.

General theory of health and healthcare : a collective monograph / according to the general editing by prof. Yu. D. Boychuk. – Kharkiv: Publisher Rozhko S.G., 2017. – 488 p.

The monograph examines the medical-biological mechanisms of health, ethical and psychological and pedagogical principles of practical health preservation.

The theoretical and methodological foundations of pedagogy of health; modern approaches to the establishment of a healthy preserving educational environment; the role of physical education in health preserving; prevention of harmful habits and socially dangerous diseases; health-saving educational technologies are highlighted.

The monograph is intended for teachers of higher educational establishments, students, graduate students, teachers of schools of different types and a wide range of scientists who are interested in modern issues of healthcare.

ISBN 978-966-97499-4-9

© ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2017

© Автори статей, 2017

СИНЕРГІЗМ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТА ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ХАРКІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ МЕДИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

(Пастухова Н.Л., Садовниченко Ю.О., М'ясоєдов В.В.)

У світоглядній парадигмі сталого розвитку забезпечення здорового способу життя і всеохоплюючої та якісної освіти проголошено домінуючими глобальними цілями людства [14].

Стан здоров'я населення є інтегративним показником політичного, економічного і соціального благополуччя країни [10]. Дефініція «здоров'я» — складна і багатогранна. Вивченню феномену здоров'я присвячені численні роботи у різнопланових контекстах: системного підходу — П. Анохіна, В. Афанасьєва, Г. Беленької, І. Блауберга, П. Гусак, Б. Ломова, Є. Смірнова; інтегративного підходу — В. Ананьєва, І. Брехмана, Т. Бойченко, Ю. Бойчука, О. Васильєвої, Г. Нікіфорова, Н. Рингач, Л. Сущенко, Г. Шаталової; аксіологічного підходу — В. Колбанова, Ю. Лісіцина, С. Лапаєнко, А. Маслоу, К. Хруцького; особистісного підходу — О. Асмолова, І. Беха, А. Брушлінського, М. Боришевського, О. Леонтєва [2; 3; 4; 5; 8; 9; 10; 11]. У роботах Г. Апанасенка, Л. Бурлачука, В. Войтенка, В. Казначєєва, В. Копи, І. Коцана, С. Максименка, І. Смірнова, Г. Царегородцева проводиться соціальна і філософська реконструкція поняття «здоров'я». Низка міжнародних документів, зокрема Печська, Мінська, Ашгабатська, Віденська декларації ВООЗ, рамкова основа «Здоров'я–2020 — основи європейської політики і стратегії для ХХІ ст.», Європейська декларація з охорони психічного здоров'я, Декларація з охорони здоров'я дітей і підлітків з обмеженими інтелектуальними можливостями й їхніх сімей свідчать про глобальність проблеми та визначають правове поле діяльності світової спільноти [13].

Здоров'я — це суспільна цінність, яка має бути забезпечена системою наукових і практичних заходів збереження і зміцнення здоров'я, діяльністю структур, що їх реалізують та усвідомленою турботою кожного члена суспільства про особисте і громадське здоров'я [3]. Ці якості виховуються як у родині, так і під час навчання, оскільки освіта є цілеспрямованою пізнавальною діяльністю людей з отримання знань, умінь та навичок або щодо їх вдосконалення. Однак лише у медичних університетах інтеграція цих глобальних цілей людства сягає максимального ступеня.

Проте збільшення обсягу інформації, яка підлягає засвоєнню, постійне використання інформаційно–комунікаційних технологій, завантаженість навчальними завданнями, зменшення часу активного відпочинку, підвищення частки статичного навантаження в умовах дефіциту навчального часу стають головними факторами ризику, що призводять до перевантажень, стресів, негативно віддзеркалюється на здоров'ї учасників навчально–виховного процесу [1]. Процес отримання знань стає фактором ризику, а

проблеми здоров'я — серйозною перешкодою на шляху досягнення академічних успіхів і професійного росту.

Метою даної роботи було визначення особливостей застосування здоров'язбережувальних та педагогічних технологій у Харківському національному медичному університеті (ХНМУ).

Сприятливим підґрунтям для відтворення здорового способу життя, формування самозбережувальної поведінки виступає здорове соціальне середовище, яке ставить знак рівності між потребами людини і суспільства, опосередковує наявність соціальних норм і цінностей [8; 15]. Власне уся система аудиторних занять та позааудиторних заходів спрямована на підтримку середовища, де здоров'я — найвища цінність.

Здоров'язбережувальна модель ХНМУ (рис. 1) має два основні вектори: внутрішній, спрямований на реалізацію заходів здоров'язбереження безпосередньо у вищому навчальному закладі, орієнтований на студентів, викладачів і співробітників, та зовнішній, який включає підготовку медичних кадрів, орієнтованих на роботу з населенням.

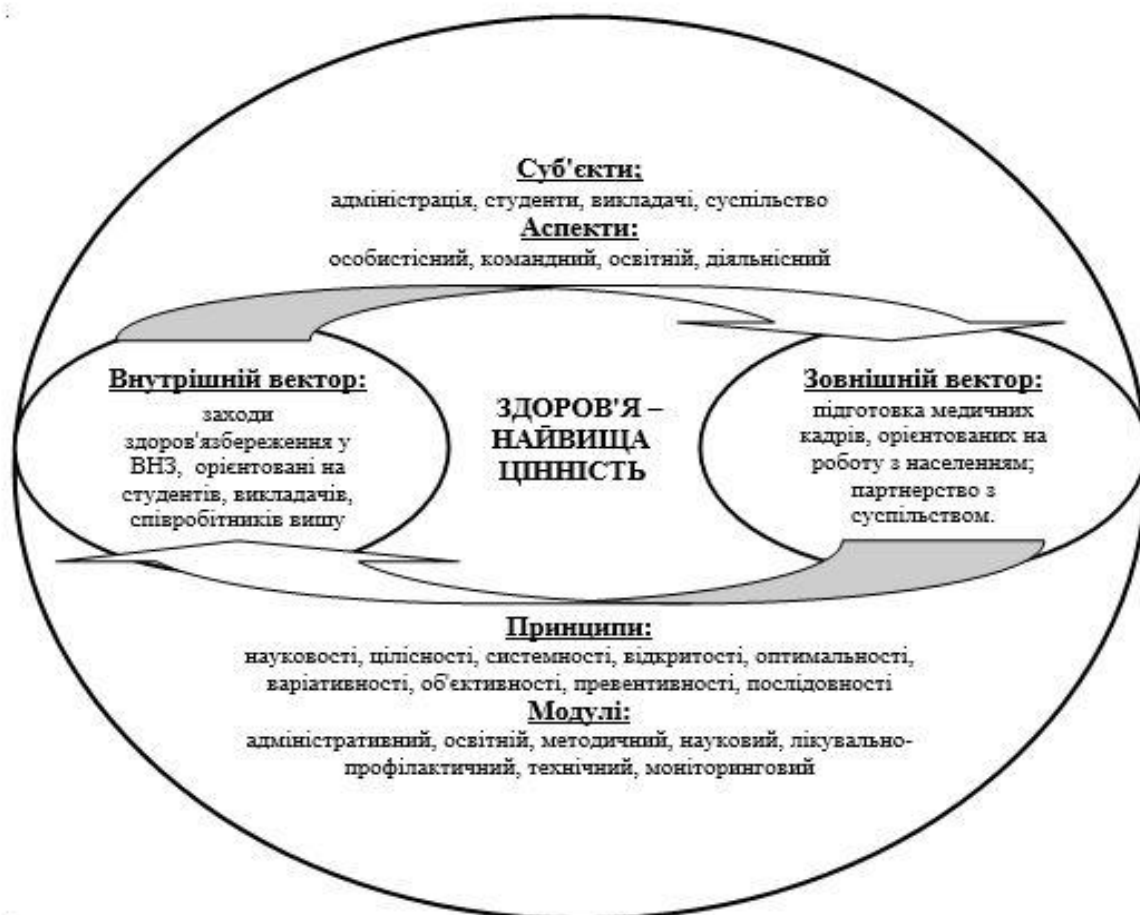

Рис. 1. Модель здоров'язбереження ХНМУ

В адміністративному, освітньому, методичному, науковому, лікувально–профілактичному, технічному, моніторинговому модулях моделі реалізуються особистісний, командний, освітній, діяльнісний аспекти через спільну роботу адміністрації ВНЗ, студентів і викладачів.

Зміст, методи, форми і засоби здоров'язберігаючої діяльності [11] реалізуються через використання принципів науковості, цілісності, системності, відкритості, оптимальності, варіативності, об'єктивності, превентивності, послідовності. Виступаючи не самоціллю, а засобом для досягнення мети, формат використання технологій індивідуалізований. Кожен викладач або працівник ХНМУ, як правило, поєднує їх із традиційними та інноваційними педагогічними технологіями [6; 7], враховуючи інтелектуальний потенціал аудиторії, форму занять, завдання.

Медико–гігієнічні технології забезпечують створення належних гігієнічних умов та контроль за рівнем їх підтримки та впроваджуються через спільну діяльність адміністрації, викладачів та працівників ВНЗ (адміністративний модуль). Складовими зазначених технологій можна вважати кадрову політику ВНЗ, створення і модернізацію структурних підрозділів, оновлення матеріальної бази, відповідність навчальних і фізичних навантажень можливостям учасників освітнього процесу, організацію просвітницько–профілактичних заходів. Медогляди, вакцинація, оздоровлення учасників навчально–виховного процесу (лікувально–профілактичний модуль системи здоров'язбереження) дозволяють приймати упереджувальні рішення стосовно підтримки та зміцнення здоров'я спільноти університету.

Фізкультурно–оздоровчі технології спрямовані на підтримку фізичного здоров'я. Вони реалізуються через організацію спортивно–масової та фізкультурної роботи відповідно до груп здоров'я, розробку комплексів оздоровчих заходів, пропаганду здорового способу життя (методичний модуль), участь у чисельних заходах (День здоров'я, Ярмарок здоров'я, фестиваль «Живи активно!», акції «Зупинимо туберкульоз разом», «Біла ромашка», благодійний марафон «Ми — діти Сонця», спартакіада «Здоров'я» тощо).

Екологічні здоров'язберігаючі технології максимально реалізуються у межах зовнішнього вектору: функціонування НДІ гігієни праці та професійних захворювань, Центру медичного краєзнавства, спортивно–оздоровчого табору «Медик», використання можливостей рекреаційних зон університету та міста, мотивація населення до здорового способу життя, в тому числі через телепрограми за участі співробітників ХНМУ.

Електронна система обліку відвідувань, реконструкція університетського комплексу, протипожежні заходи, виконання правил безпеки при проведенні занять у межах технічного модулю забезпечують безпеку життєдіяльності. Створення безпечних умов для навчання та роботи в освітній установі, вирішення завдань раціональної організації навчально–виховного процесу (із урахуванням вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм) — заходи, що традиційно відносять до технологій забезпечення безпеки життєдіяльності.

Освітні технології здоров'язбереження (організаційно–педагогічні, психолого–педагогічні, навчально–виховні) впроваджуються в межах освітнього та методичного модулів і включають оптимізацію навчально–виховного процесу через розробку та модернізацію методичних матеріалів дисциплін, реалізацію навчальних програм, дисциплін, курсів, проведення навчальних практик, психолого–педагогічний супровід всіх етапів освітнього процесу, навчання основам гігієни, профілактику травматизму та зловживання психотропними речовинами, статеве виховання, безперервне післядипломне навчання. Безсумнівно, конференції, круглі столи, фестивалі науки, олімпіади за тематикою збереження здоров'я, залучення студентів до науково–дослідної роботи (науковий модуль) також є складовими освітніх здоров'язбережувальних технологій.

Організаційно–педагогічний напрямок здоров'язбережувальних технологій оптимально реалізується при використанні синергічного підходу — поєднанні з класичними традиційними (*лекційно–семінарсько–екзаменаційно–залікова форма навчання*) та інноваційними (*особистісно–орієнтовані, інтеграційні, колективної дії, інформаційні, дистанційні, творчо–креативні, модульно–розвивальні форми навчання*) педагогічними технологіями [6; 7; 8; 12]. Побудова навчального процесу на базі технології контекстного навчання дозволяє максимально наблизити зміст і процес навчальної діяльності студентів до обраної ними професії. Проектування, організація та здійснення таких форм діяльності передбачає врахування вимог не лише навчальної дисципліни, а й професійної діяльності. Система переходу від професійної діяльності до навчання і від навчання до професійної діяльності реалізується через «професійний контекст» — сукупність предметних завдань, організаційних, технологічних форм і методів діяльності, ситуацій соціально–психологічної взаємодії, характерних для сфери діяльності медичних працівників [6; 7].

Так, наприклад, при вивченні майбутніми стоматологами медичної біології на лекційних заняттях акцентується увага на генетичних механізмах формування аномалій розвитку зубо–щелепної системи і фенотипових характеристиках спадкових синдромів, що асоційовані з аномаліями розвитку зубів та іншими формами стоматологічних патологій мультифакторіальної природи. Формат проведення практичних занять із використанням палітри технології активного навчання (рис. 2), дає змогу уважніше збирати родинний анамнез та анамнез пацієнта, правильно оцінювати такі візуальні ознаки як риси обличчя, зміни будови черепа, шкіри, волосся, зубів, що сприятиме визначенню справжнього діагнозу з полісистемними проявами. Застосування такого підходу в межах кожної спеціалізації дає можливість перейти від дисциплінарної моделі навчання до системної, зробити процес отримання знань особистісно орієнтованим, виявити індивідуальні особливості і здібності, сприяти зростанню мотивації навчання, формувати відповідальність та самостійність майбутніх лікарів.

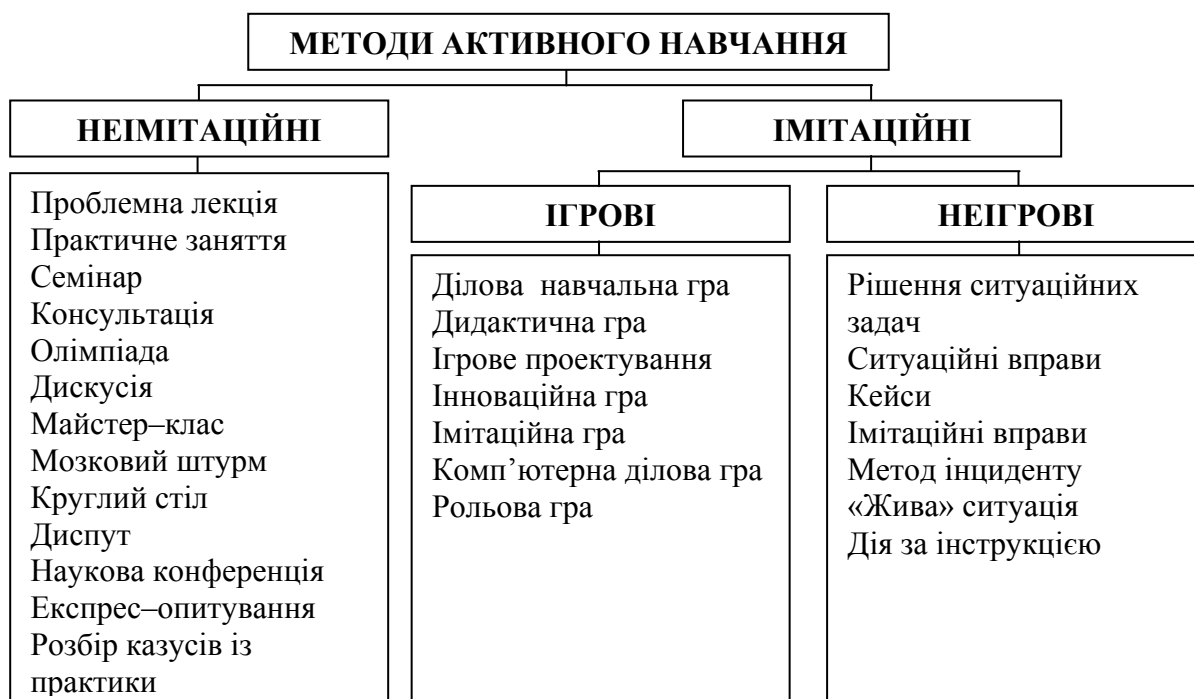

Рис. 2. Методи активного навчання (за Н. Борисовою, зі змінами) [7]

Як свідчать результати складання ліцензійного інтегрованого іспиту «Крок 1. Стоматологія» (2017 р.) студентами стоматологічного факультету ХНМУ, у навчальному процесі з медичної біології яких вперше поєднали елементи здоров'язберезувальних технологій і контекстного навчання, підвищення мотивації сприяло суттєвому зростанню якості успішності субтесту з дисципліни порівняно із попередніми роками, коли не застосовувалися зазначені технології (рис. 3).

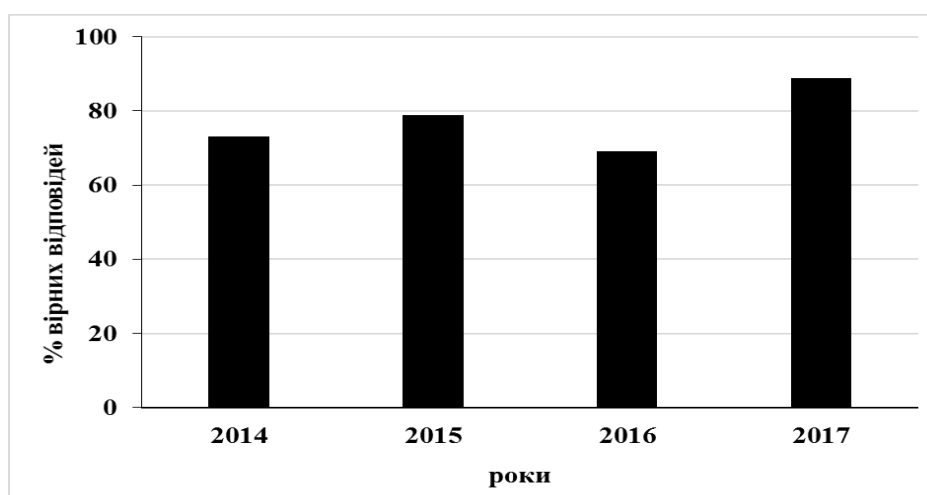

Рис. 3. Результати складання субтесту з медичної біології ліцензійного інтегрованого іспиту «Крок 1. Стоматологія» студентами стоматологічного факультету ХНМУ у 2014–2017 роках

Технологія цілепокладання в критеріально–обґрунтованому навчанні передбачає формулювання мети через результати навчання, які виявляються у практичних діях студентів та надійно усвідомлюються. Конкретизація мети

навчання за критеріально–обґрунтованою технологією передбачає алгоритмізацію певних дій.

Зокрема, при опрацюванні матеріалу з паразитології мета «Вміти працювати із фіксованими мікропрепаратами паразитів, співставляти з фотографіями або «німими» малюнками» може бути конкретизована наступним алгоритмом: розглянути мікропрепарат збудника захворювання, визначити стадію, виокремити суттєві ознаки; визначити досліджуваний об'єкт серед «німих» фотографій чи малюнків; схарактеризувати симптоми захворювання; обґрунтувати профілактичні заходи.

Алгоритмізація доречна при розв'язанні задач з молекулярної біології, генетики, виконанні лабораторних робіт, проектній діяльності тощо.

Технологія організації навчального процесу, де увага викладача та студентів зосереджується на поглибленому вивченні кожного предмета за рахунок об'єднання занять у блоки, узгодження тематики, що паралельно вивчається іншими дисциплінами, становить сутність технологій концентрованого навчання.

З огляду на наскрізність теми «Нуклеїнові кислоти» в курсах медичної біології, медичної хімії, біохімії, доречним є залучення практичної бази різних кафедр при вивченні структури і функцій зазначених речовин. Зрозуміло, що міжпредметна інтеграція вимагає колективної творчості як педагогів у підборі навчального матеріалу, формату проведення занять, інноваційного урізноманітнення методів та форм навчання, так і максимального застосування навичок наукового пізнання (знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, порівняльне оцінювання, екстраполяція набутих знань на поле майбутньої професійної діяльності) студентською аудиторією. Блочне структурування матеріалу окрім лекційного різновиду найбільш оптимальне при підготовці до складання ліцензійних інтегрованих іспитів «Крок», бо орієнтує суб'єктів навчального процесу на розвиток самостійності, відповідальності, творчої активності.

Забезпечувати розвиток особистості на базі засвоєного предметного змісту дозволяє поєднання особистісно–діяльнісного підходу із дидактоцентричним. А це, в свою чергу, дозволяє планувати та досягати запланованих результатів, що складає сутність технологій диференційного навчання. Рейтингова система контролю враховує діяльність студентів, пов'язану з отриманням знань, вмінь та іншими особистісними показниками: участь в олімпіадах, у науковій роботі, виступи з доповіддю на наукових конференціях, участь у конкурсах, наукових заходах тощо. У підсумку навчання проміжні результати трансформуються у професійні компетентності конкурентоспроможного випускника.

Визначення індивідуально–психологічних характеристик [9] учасників освітнього процесу для подальшої корекції її розвитку — сутність психолого–педагогічного супроводу усіх етапів упровадження технологій здоров'язбереження. Спираючись на результати моніторингових досліджень (щорічні медогляди, анкетування, опитування) можна вчасно виявляти

негативні тенденції, визначати їх чинники, планувати заходи щодо їх усунення.

Результати медичних оглядів студентів свідчать про наявність хронічних захворювань і факторів ризику захворювань на момент вступу до вузу. Зберегти рівень соматичної компоненти здоров'я та уникнути погіршення стану дозволяє розподіл студентів ХНМУ за групами здоров'я: Д1 – практично здорові; Д2 – з факторами ризику розвитку хвороби; Д3 – хронічно хворі; Д4 – з групою інвалідності. Значною мірою на психічну компоненту здоров'я студентів і, як наслідок, на мотивацію до навчання, впливають нераціональний розподіл власного часу при значному навчальному навантаженні, стресовий стан (особливо у сесійний період), проблеми адаптації, а в іноземних студентів додаються проблеми, пов'язані з перебуванням у іншій державі, недосконалим знанням мови, традицій, специфіки навчального процесу тощо.

Серед найбільш значущих чинників, які погіршують стан здоров'я педагогів – перевантаження, професійне вигорання, низький рівень матеріального забезпечення, необхідність поєднання основної роботи із підробітками, нераціональне харчування, знижена фізична активність та ін.

Суб'єктивними факторами, що впливають на здоров'я всіх учасників освітньо–виховного процесу, виступають особистісні характеристики — організованість і дисциплінованість, мотивація до здорового способу життя, наявність шкідливих звичок, сформованість фізичної культури особистості та її діяльного компонента.

Розв'язати виникаючі труднощі покликані навчально–виховні технології, що включають цикли занять «Основи здорового способу життя», «Організація медичної профілактики в охороні здоров'я», «Робота з населенням щодо формування здорового способу життя та профілактики захворювань», організацію та проведення соціально значущих виховних, культурних заходів, які мотивують громаду до здорового способу життя, активного фізичного та духовного самовдосконалення.

Таким чином, поєднання здоров'язбережувальних технологій з класичними традиційними та інноваційними педагогічними технологіями дозволяє створити комфортні умови навчання, за яких кожен учасник навчально–виховного процесу і студент, і викладач відчуває свою вмотивованість та успішність на кожному рівні піраміди навчання.

Список використаних джерел

1. Антипкин Ю. Г., Моисеенко Р. А., Хайтович Н. В. VI Конгресс педиатров Украины: профессиональный диалог о самом важном // Здоров'я України. – 2009. – № 24/1. – С. 8–10.
2. Беленька Г. В., Богініч О.Л., Машовець М.А. Здоров'я дитини від родини. Як виховувати в сім'ї здорову дитину від народження до повноліття: колект. монографія / Нац. пед. ун–т ім. М. П. Драгоманова. Ін–т педагогіки і психології. – К.: СПД Богданова А.М., 2006. – 220 с.
3. Гусак П. М., Зимівець Н. В., Петрович В. С. Відповідальне ставлення до здоров'я: теорія та технології: монографія / За ред. П. М. Гусака. – Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. – 219 с.

4. Копа В. М. Соціальна валеологія: навч. посіб. – Львів: Новий Світ–2000, 2011. – 204 с.
5. Коцан І. Я., Ложкін Г.В., Мушкевич М. І. Психологія здоров'я людини: навч. посіб. / За ред. І. Я. Коцана. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2011. – 430 с.
6. Лаврентьев Г. В., Лаврентьева Н. Б. Инновационные обучающие технологии в профессиональной подготовке специалистов: учеб. пособ.: в 3-х ч. – Барнаул: Изд-во Алт. гос. ун-та, 2002. – Ч. 1. – 156 с.
7. Лаврентьев Г.В., Лаврентьева Н.Б., Неудахина Н.А. Инновационные обучающие технологии в профессиональной подготовке специалистов: учеб. пособ. в 3-х ч. – Барнаул: Изд-во Алт. гос. ун-та, 2002. – Ч. 2. – 232 с.
8. Пилюшенко А.В. Здоровый образ жизни как феномен субъектно-объектных отношений: дисс. ... канд. филос. наук: 09.00.11. – М., 2016. – 140 с.
9. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты: учеб. пособ. – Самара: Изд. Дом «БАХРАХ-М», 2001. – 672 с.
10. Рингач Н.О. Громадське здоров'я як чинник національної безпеки: монографія. – К.: НАДУ, 2009. – 296 с.
11. Смирнов Н.К. Здоровьесберегающие образовательные технологии в современной школе: метод. пособ. – М.: АПК и ПРО, 2002. – 121 с.
12. Старикова Л.Д., Стариков С.А. Методы педагогического исследования: учеб. пособ. – Екатеринбург: Изд-во РГППУ, 2010. – 336 с.
13. Стратегические документы. Важные заявления, декларации и т.п., относящиеся к политике ВОЗ в Европейском регионе [Электронный ресурс] / ВОЗ. – URL: <http://www.euro.who.int/ru/publications/policy-documents> (дата звернення: 16.06.2017).
14. Цілі сталого розвитку 2016–2030 [Електронний ресурс] / ООН. – URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku> (дата звернення: 15.06.2017).
15. Шагина И.Р. Медико-социальный анализ влияния учебного процесса на состояние здоровья студентов медицинского ВУЗа: автореф. дисс. ... канд. социол. наук: 14.02.05. – Казань, 2010. – 24 с.

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ПРЕДМЕТНОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ «ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ» ДЛЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ (Гриньова М. В.)

Підготовка майбутніх учителів має відповідати сучасним вимогам освітньої реформи «Нова українська школа» і базується на теоретичній та практичній готовності студентів до обраної професії. Домінантою сучасної освітньої парадигми в світовому контексті стає орієнтація на підготовку вчителя до збереження здоров'я підростаючого покоління, формування у дітей та шкільної молоді ціннісного ставлення до здоров'я.

Завдання з виховання ціннісного ставлення до здоров'я в системі дошкільної та загальної середньої освіти визначаються в першу чергу Законом України «Про загальну середню освіту» (ст. 5. Завдання середньої освіти) [2]. Подальший розвиток цивілізаційних процесів визначається зниженням здоров'я людства в цілому, а в Україні ускладнюється демографічною кризою зокрема. В умовах невинного зростання захворюваності населення нашої країни здоров'я стає головним показником безпеки і життєздатності української нації.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. СУЧАСНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Сучасні підходи до розуміння сутності здоров'я людини та суміжних з ним понять (Бойчук Ю. Д.)	5
Духовне здоров'я: науковий аналіз поняття (Бойчук Ю. Д., Науменко Н. В.)	16
Структура індивідуального здоров'я людини з позицій причинно-системного підходу (Жара Г. І.)	26
Сучасні концептуальні чинники інтегральної характеристики здоров'я особистості і суспільства (Іващук Л. Ю.)	33
Аксіологія здоров'я молоді у сучасній філософській антропології (Ісакова О. І.)	40
Соціально-економічна роль здоров'я у людському розвитку (Камінська Т. М.)	46
Здоров'я людини як об'єкт правового регулювання (Грищенко О. А.)	53

РОЗДІЛ II. СТАН ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ФАКТОРИ, ЩО ЙОГО ВИЗНАЧАЮТЬ

Основні чинники негативного та позитивного впливу на здоров'я (Борщук Л. М., Титаренко Л. В., Савіна О. Г., Павленко О. В.)	60
Антропогенні фактори навколишнього середовища і здоров'я людини (Зуб О. В.)	66
Генетично-детерміновані та соціально-екологічні фактори, що визначають стан здоров'я студентської молоді України (Соколенко В. Л., Соколенко С. В., Шмиголь І. В.)	71
Вплив способу життя, екологічних та генетичних факторів на якість і тривалість життя людини (Федонюк Л. Я., Бігуняк Т. В., Яковенко М. Я., Бігуняк К. О.)	77
Пасивне куріння: від індивідуального до соціального ризику (Кіт Л. Я., Наливайко Н. В.)	83
Стоматологічне здоров'я населення та методи його збереження (Голованова І. А., Ляхова Н. О., Шарбенко Т. В.)	90
Ризики для здоров'я сучасного школяра: порушення харчування (Годун Н. І., Миздренко О. М., Буц М. А., Харченко Н. А.)	96
Вплив батьків на формування соціального здоров'я молодшого школяра (Сінельнікова Н. О.)	102
Стан здоров'я студентів вищих навчальних закладів та шляхи його поліпшення (Христова Т. Є., Пюрко В. Є., Казакова С. М.)	108
Рациональне харчування як важливий чинник здоров'я студентів (Ковальчук Г. Я., Лупак О. М.)	114
Вплив прослуховування музики в навушниках на слух людини (Малоштан Л. М., Кононенко А. Г.)	120
Чинники професійного здоров'я вчителя (Мешко Г. М.)	126

РОЗДІЛ III. МЕДИКО-БІОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ЗДОРОВ'Я ТА ЙОГО ПОРУШЕНЬ

Гомеостаз і адаптація як критерії стану здоров'я людини (Солошенко Е. М., Бойчук Ю. Д.)	133
НО-залежна регуляція морфофункціонального стану еритроцитів та дихальної функції крові за умов алкогольної інтоксикації (Єфіменко Н. В., Дудок К. П., Сибірня Н. О.)	147
Дефіцит цинку: акцент на питаннях інтенсивної терапії гострої церебральної недостатності (Терів П. С., Шкуруній Д. А.)	153

Молекулярні механізми взаємодії NO та гемоглобіну за умов цукрового діабету і перспективи використання інгібіторів NO-синтази у профілактиці та лікуванні цього захворювання (<i>Люта М. Я., Сибірна Н. О.</i>)	158
Нітровані білки - маркерні молекули за радіаційного ураження та у процесі контролю корекції радіоіндукованих порушень природними фенольними сполуками з виноградного вина (<i>Сабадашка М. В., Сибірна Н. О.</i>)	164
Передумови і механізми формування синдрому гастроінтестинальної недостатності у новонароджених, які потребують інтенсивної терапії (<i>Холод Д. А., Шкуруній Д. А.</i>)	171
Шляхи деградації аномальних форм альфа-синуклеїну та їх роль у патогенезі хвороби Паркінсона (<i>Стасик О. Г., Матійців Н. П., Дронська Х. А., Климшин Н. І., Бобак Я. П., Стасик О. В.</i>)	177
Функціональні продукти харчування як перспективні лікувально-профілактичні та дієтичні засоби (<i>Калюжная О. С., Соловійова А. В., Стрілець О. П., Івахненко О. Л., Шаповалова О. В., Стрельников Л. С.</i>)	185
Епідеміологічна оцінка ризику дисбіотичних порушень у хворих на артеріальну гіпертензію та оптимізація їх аліментарної профілактики (<i>Кушнір О. В., Сидорчук Л. П., Іфтода О. М., Фундюр Н. М.</i>)	194
Вплив тютюнопаління та алкоголю на антибактеріальну активність слини людини (<i>Мегалінська Г. П., Страшко С. В., Іванова Т. С., Даниленко Є. В.</i>)	201

РОЗДІЛ IV. СУЧАСНІ ШЛЯХИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ

Шляхи перетворення науково-освітньої системи сучасного суспільства в процесі гармонізації відносин у системі «Людина-Природа» (<i>Гончаренко М. С.</i>)	208
Здоров'язбереження як об'єкт наукового пізнання (<i>Таймасов Ю. С., Турчинов А. С., Пашинський П. П.</i>)	220
Біоетичні та медико-соціальні аспекти збереження здоров'я людини (<i>Кишкан І. Г.</i>)	232
Особиста відповідальність за стан свого здоров'я як стратегічний принцип оздоровчої практики (<i>Міхеєнко О. І.</i>)	238
Концепція здоров'яорієнтованого світогляду (<i>Бельорін-Еррера О. М., Корженко І. О.</i>)	244
Складники технології здоров'язбереження в межах держави (<i>Мединський С. В.</i>)	250
Наукові засади профілактики найпоширеніших неінфекційних захворювань сучасності (<i>Мелега К. П.</i>)	256
Кардіореабілітація – виклик часу (<i>Молчко О. Ю.</i>)	263
Фундаментальне значення українських народних традицій у здоров'язбереженні сучасної людини (<i>Мірошниченко О. М.</i>)	270
Культура здоров'я як складова загальнолюдської культури (<i>Фаласеніді Т. М., Шийка Ю. І.</i>)	277
Плекання цінності культури здоров'я, здорового способу життя, здоров'язбереження: досвід, шляхи, етапи (<i>Пріма Р. М., Циплюк А. М.</i>)	282
Культура здоров'я студентів та середовищний підхід до її розвитку в умовах вищого навчального закладу (<i>Авдєєнко І. М.</i>)	289
Філософська рефлексія здорового способу життя як необхідність цивілізованої людини (<i>Сайнчук М. М.</i>)	294
Теоретико-методологічні засади формування здорового способу життя (<i>Вакуленко О. В.</i>)	301

З історії формування здорового способу життя та боротьби зі шкідливими звичками (лінгвістичний, історичний і медико-соціальний аспекти) (<i>Беляєва О. М., Беляєв І. С.</i>)	309
Модель формування здорового способу життя (<i>Могильний Ф. В.</i>)	320
Здоровий спосіб життя: роль технологій збереження здоров'я (<i>Петрюк С. Є</i>)	326
Інформаційна безпека та культура як чинник збереження психічного здоров'я студентської молоді (<i>Варивода К. С., Горденко С. І., Козубенко Ю. Л.</i>)	333
Компетентність з хімічної безпеки як складова збереження здоров'я людини (<i>Иценко А. А.</i>)	339
Раціональне харчування як складова культури здоров'я (<i>Горобей М. П.</i>)	346
Здоровий спосіб життя — життя без алкоголю (<i>Терешкевич Г. Т. – с. Діогена</i>)	353
Використання здоров'язбережувальних технологій у період адаптації дітей до дошкільного навчального закладу (<i>Гнізділова О. А., Бурсова С. С.</i>)	361
Методичні особливості організації сучасного здоров'язбережувального уроку в початковій школі (<i>Ващенко О. М.</i>)	367
Технологічні особливості процесу формування ціннісного ставлення до здоров'я учнів початкової школи (<i>Романенко Л. В., Романенко К. А.</i>)	373
Проблема здоров'язбережувального використання програмно-апаратних засобів в умовах основної школи (<i>Сухих А. С.</i>)	379
Здоров'язбережувальні навчальні заняття з фізичного виховання в загальноосвітніх школах (<i>Духовний Л. Ф., Гмиря Г. В.</i>)	388
Кінетопрофілактика порушень постави і надлишкової маси в дитячому віці як запорука здоров'я (<i>Погорлецькі А. Н., Годорозя М. Д., Завалишка А. А., Корман М. В., Савіцькі С. К.</i>)	394
Виховання дітей з нейротичними ускладненнями (<i>Войтко В. В.</i>)	402
Методологічні основи еколого-валеологічної культури та проблеми збереження здоров'я в умовах закладу спортивного профілю (<i>Волик Г. П., Скоропадська С. О.</i>)	409
Сексуальна поведінка та контрацептивний вибір студенток – запорука збереження їхнього репродуктивного здоров'я (<i>Бугаєвський К. А.</i>)	414
Використання засобів фітнесу в рекреаційно-оздоровчих заняттях студенток вищих навчальних закладів (<i>Жамардій В. О. Кравченко І. П.</i>)	421
Синергізм здоров'язбережувальних та педагогічних технологій у Харківському національному медичному університеті (<i>Пастухова Н.Л., Садовниченко Ю.О., М'ясоєдов В.В.</i>)	427
Про необхідність предметної спеціалізації «Здоров'я людини» для підготовки майбутнього вчителя (<i>Гриньова М. В.</i>)	434
Підготовка майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників до формування здорового способу життя учнів (<i>Костіна В. В.</i>)	439
Формування здоров'язбережувальної компетентності в майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки (<i>Коцур Н. І., Товкун Л. П.</i>)	446
Формування цифрової грамотності майбутніх педагогів в умовах інклюзивної освіти (<i>Прокопенко А. І., Олійник Т. О., Москаленко В. В., Лебедева В. В.</i>)	453
Психологічні особливості ефективної діяльності майбутніх фахівців з фізичної культури (<i>Мельник О. А.</i>)	460
Цілі та зміст формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх інженерів-технологів харчової галузі (<i>Лазарева Т. А., Благий О. С.</i>)	465